

№ 240, Новгородський 1-й літопис XV ст.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/oldukr2/oldukr51.htm>

3. *Іванов В. М.* Історія держави і права України : підруч. / В. М. Іванов. – Київ : КУП НАНУ, 2013. – 892 с.
4. *Лутковська В.* Генезис прав людини / В. Лутковська ; Уповноважений Верховної Ради України з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/history/genesis>
5. *Швидько Г.* Історія держави і права України (X–XIX століття) : навч. посіб. / Г. Швидько ; ред. А. В. Шерстюк, Л. П. Небогатова ; М-во освіти України ; Нац. гірнич академія України. – Дніпропетровськ : Вид-во ДДУ, 1998. – 175 с.
6. *Литовський статут 1588 року* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uris.org.ua/istoriya-gosudarstva-i-prava-ukrainy/litovskiy-statut-1588-roku>
7. *Беніцький А. С.* Правовий аналіз норм щодо причетності до злочину та співучасті у злочині за Литовським статутом 1588 р. / А. С. Беніцький // Юридичний Вісник 2013. – № 3. – С. 17–21.
8. *Яворницький Д. І.* Історія запорозьких козаків : у 3 т. / Д. І. Яворницький ; пер. з рос. І. Сварник. – Львів : Світ, 1990. – Т. 1. – 320 с.
9. *Хрестоматія з історії Української РСР* : в 3 т. – Київ : Радянська школа, 1959 – Т. 1. З найдавніших часів до кінця 50-х рр. XIX ст. : посібник для вчителя / ред. І. О. Гуржій. – 748 с.
10. «Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін». Затверджені при вільному обранні формальною присягою від того ж Ясновельможного Гетьмана, підтверджені 5 квітня 1710 року від Різдва Христового [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>

Капишин С. М. До питання становлення правозаконності в Україні: історичний аспект

Аналізується ідея правозаконності через призму історії в часи перебування України в складі Князівства Литовського, Польщі та Гетьманату. Прослідковується розвиток права та забезпечення прав людини за Литовськими Статутами, а також в добу козацтва. Приділяється особлива увага Конституції Пилипа Орлика як моделі правової держави.

Ключові слова: право, закон, верховенство права, правозаконність, права людини, «Руська правда», Литовські Статути, Конституція Пилипа Орлика.

Капишин С. Н. К вопросу о становлении правозаконности в Украине: исторический аспект

Анализируется идея правозаконности через призму истории во времена пребывания Украины в составе Княжества Литовского, Польши и Гетманата. Прослеживается развитие права и обеспечения прав человека в Литовских Уставах, а также за время казачества. Уделяется особое внимание Конституции Пилипа Орлика как модели правового государства.

Ключевые слова: право, закон, верховенство права, правозаконность, права человека, «Русская Правда», Литовские Уставы, Конституция Пилипа Орлика.

Kapyshin S. On the question of the formation of the rule of law in Ukraine: historical aspect

We analyze the idea of the rule of law through the prism of history at the time of stay of Ukraine as a part of Duchy of Lithuania, Poland and Hetmatu. Traced the development of law and human rights by the Lithuanian Statute and in the day of the Cossacks. Special attention for Orlyk Constitution as a model of law

Key words: law, statute, rule of law, pravozakonnist, human rights, Ruska Pravda, Lithuanian Statute, Konstytutsiya of Orlyk.

УДК 340.11; 930.1

Віталій Олександрович Карнічков,
асистент кафедри історії права та держави
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук

**ІСТОРИКО-ПРАВОВА РЕАЛЬНІСТЬ ЯК ФОРМА БУТТЯ ПРАВА
У ПРОСТОРОВО-ЧАСОВІЙ ПЛОЩИНІ**

Дослідження історико-правової реальності залишається однією із дискусійних проблем вітчизняної та зарубіжної філософії права, яка тісно пов'язана з основними питаннями методології науки про те, що розуміється під «реальністю», яка її природа та яке місце посідає право в історичній реальності. Належність права до історичної дійсності визначає необхідність переосмислення самого розуміння історико-правової реальності й акцентування уваги на основних рисах цієї категорії як особливої форми буття права у просторово-часовій площині. Тому метою нашого дослідження є змістовний теоретико-категоріальний аналіз історико-правової реальності, її ознак, властивостей та сутності.

Вивченням правової реальності у радянський період займалися: Є. Бистрицький, Г. Остроумов, П. Рабінович, Л. Спиридонов, В. Тененбаум. У пострадянський період правову реальність вивчали українські та російські вчені – С. Алексєєв, О. Бандура, С. Баранов, В. Бачинін, В. Братасюк, С. Гусарєв, В. Лемак, Л. Луць, С. Максимов, І. Малінова, Л. Мамут, М. Марченко, В. Нерсєсянц, Н. Оніщенко, П. Рабінович, Т. Тарахонич, Л. Тіунова, В. Шаповал та ін. Досліджували проблеми правової реальності також західні філософи права – П. Бергер, П. Бурдє, Ю. Габермас, А. Кауфман, Г. Кельзен, Т. Лукман,

М. Мюллер, Г. Радбурх, Є. Фехнер, Л. Фуллер. Однак на сьогодні питання історико-правової реальності повністю не розкрито та потребує всебічного, глибинного теоретико-категоріального дослідження.

Перш ніж розкрити природу і зміст історико-правової реальності, варто дослідити зміст таких категорій, як «реальність» та «історична реальність». На підставі аналізу наукових джерел можна зробити висновок про те, що термін «реальність» вживається у різних значеннях, наприклад, як те, що об'єктивно існує; об'єктивно існуючі явища дійсності; факти, що існують в дійсності [1, с. 566]. Філологічне значення терміна «реальність» полягає у її характеристиці як об'єктивної дійсності, що має практичне значення та є практичною потребою [2, с. 104].

До проблеми осмислення реальності зверталися зарубіжні філософи і соціологи П. Бергер, П. Бурдьє і Т. Лукман, які визначають реальність як певну якість, властиву феноменам мати буття, тобто існувати незалежно від волі людини [3, с. 9]. На думку П. Бергера і Т. Лукмана, різні об'єкти визначаються людською свідомістю як елементи різних сфер реальності. Це означає, що людська свідомість здатна переміщуватися у різних площинах реальності. Інакше кажучи, людина усвідомлює світ таким, що складається із множини реальностей. Однією з таких реальностей є реальність повсякденного життя. Вона не вимагає жодної додаткової перевірки окрім того, що вона просто існує. Ця реальність існує як самоочевидна і неперекорна фактична дійсність, що має просторово-часову структуру [3, с. 12].

Враховуючи багатозначність цієї категорії, можна припустити, що реальність є не стільки онтологічною, скільки феноменологічною категорією, оскільки робить акцент не на об'єктивному існуванні світу, а на сприйнятті буття як того, що існує поза волею людини. З цього приводу в науці прийнято розрізняти об'єктивну реальність, тобто все те, що існує у матеріальному розумінні, матерію в сукупності різних її проявів, і реальність суб'єктивну, що існує у людській свідомості, тобто наше сприйняття дійсності, суб'єктивний погляд людини на об'єктивно існуючу реальність [4, с. 18–21].

Отже, реальність є складним багатоаспектним явищем, що конструюється із множини різних площин та характеризує об'єктивне просторове буття саме «тут» і «зараз». Реальністю є сукупність всіх речей, структур (фактичних і концептуальних), подій, дій та явищ дійсності. Інакше кажучи, до реальності можна віднести все те, що людина може побачити, почути, досягнути, збагнути та описати за допомогою органів чуття і світобачення.

Одним із різновидів реальності є історична реальність. Вона має об'єктивний характер та існує незалежно від нашої волі, однак є залежною від свідомості, мислення, а також здатності людини розуміти та інтерпретувати історичні події. Розкриття історичної реальності через призму її об'єктивності, з одного боку, наголошує на важливості існування об'єктивного історичного минулого, яке не залежить від суб'єкта пізнання, а з другого – не дає змоги чітко окреслити взаємозв'язок історичної реальності минулого та реальності сьогодення, а також її зв'язок із самим суб'єктом пізнання, який існує лише тут і зараз у теперішньому часі.

Цілком логічно стверджувати, що існує реальність у вигляді історичного минулого, яке дійсно мало місце в історії та яке було втягнуто в процес пізнання. Окрім цього, існує ще одна реальність у вигляді образу історичного минулого, яке пізнається, сконструйованого в свідомості суб'єкта пізнання. Причому варто зазначити, що далеко не все те, що належить до реальності минулого, стає частиною реальності сьогодення, оскільки історичні події можуть інтерпретуватися різними суб'єктами пізнання по-різному. Не менш важливу роль у процесі історичного пізнання відіграє методологічний інструментарій науки, за допомогою якого досліджується історична реальність та який у підсумку визначає предметні і просторово-часові межі цього пізнання [5, с. 128].

Процес історичного пізнання полягає у різнопланових науково-теоретичних дослідженнях історії, минулого, його систем й елементів у певному історичному розрізі або ж у порівнянні з сучасністю; аналізі великої кількості різних історичних джерел і фактів. Результатом історичного пізнання є отримання конкретної інформації (знань) про ті чи інші явища дійсності у певний історичний період певного суспільства (держави). Тут історична реальність виступає одночасно і об'єктом, і результатом історичного пізнання [6, с. 39].

Отже, історична реальність як форма буття різних явищ суспільної дійсності у просторі й часі існує незалежно від нашої волі, тобто має об'єктивний характер. Проте історична реальність, яка є продуктом історичного пізнання, існує лише у свідомості самого суб'єкта пізнання. А оскільки кожному індивіду притаманний власний світогляд, то однакові факти історичної реальності можуть розумітися й тлумачитися різними суб'єктами по-різному. У цьому значенні об'єктивно існуюча історична реальність постає суб'єктивною категорією, що залежить не лише від сукупності фактів минулого, а й від самого суб'єкта, який ці факти вивчає, аналізує та робить власні висновки [7, с. 102–119].

На нашу думку, категорія «історична реальність» застосовується для позначення особливого різновиду реальності, що має просторово-часову структуру, об'єктивний та суб'єктивний характер і охоплює буття усіх без винятку явищ дійсності (речей, структур, систем, подій, дій, феноменів, тощо) у певний історичний період певного суспільства та/або держави.

Світ правових явищ, що відкривається при зверненні до історико-правової реальності, багатий і різноманітний. Історична відстороненість правової дійсності надає можливість стверджувати, що історико-правова реальність є складною системою, яка конструється із множини різноманітних правових явищ, що об'єктивно існують у певному суспільстві в межах конкретної просторово-часової площини.

Історико-правова реальність має складну будову, яка, з одного боку, зумовлена специфікою правової реальності, а з другого – просторово-часовою структурою історії. На нашу думку, до структури історичної правової реальності належить право в усіх його формах і проявах, його становлення, динаміка та еволюція у межах конкретних просторово-часових меж існування певного суспільства (держави).

Історико-правовій реальності притаманні ознаки, що є характерними як для правової, так і для історичної реальності. Зокрема те, що вона: є особливою формою історичного буття права та усіх його проявів; має просторово-часову будову та обмежується межами історичного пізнання; поєднує в собі об'єктивний і суб'єктивний аспекти буття права і нерозривно пов'язана з людською свідомістю та історичною пам'яттю людства [8, с. 65]; має нерозривний зв'язок з історичним минулим та інформацією про правову реальність минулого; охоплює всі без винятку правові явища, що існують (існували) у певному суспільстві, державі (державках), як позитивні, так і негативні; має динамічний характер, постійно змінюється та рухається вперед у часовій площині; характеризує загальну картину права та стан правової реальності певного соціуму або держави у конкретний історичний період, а також процес розвитку окремих правових інститутів і реальні зміни, що в них відбулися [9, с. 72].

Таким чином, враховуючи зазначене, можна дійти висновку, що історико-правова реальність – це складна багатогранна категорія, яка застосовується для позначення історичного буття права, усіх його проявів і всієї багатоманітності правової реальності певного суспільства та/або держави у просторово-часовій площині, обмеженій межами історичного пізнання.

Історична реальність права розуміє перш за все зведення безлічі фрагментів наукових знань і фактів про правову реальність в адаптоване для сприйняття єдине ціле. Різноманітні теорії та концепції права, правосвідомість, писані й неписані джерела права, пам'ятки права проходять крізь історію і зберігаються до наших днів. Вони знаходять свій прояв у свідомості одного покоління, поступово інтегруються у пам'ять наступних поколінь, набуваючи статусу об'єктивної дійсності, яка існує не лише у межах суб'єктивної свідомості певної особи або групи осіб, а яка існує у площині чогось набагато більшого – свідомості суспільства, нації та всього людства загалом. Таку складну, суб'єктивно-об'єктивну, або ж навіть інтеграційну природу історико-правової реальності важко збагнути, досягнути, тим паче дослідити повно й всебічно.

Історико-правова реальність постійно змінюється, переформатовується та розвивається, зазнає дії різних об'єктивних і суб'єктивних чинників, переймаючи на себе їх вплив. Саме тому вона не позбавлена вад, хибності, суперечностей як і сама людина. Жодне явище правової дійсності не може зрівнятися у своїй значущості і величч з історико-правовою реальністю, яка складніша за будь-які концепції та системи разом узяті, адже будь-яке явище, будь-яка система, якою б складною вона не була, завжди буде чимось меншим порівняно з реальністю, часом і простором. Всі наукові теорії та концепції намагаються пояснити ті чи інші фрагменти історії права та держави, проте жодна з них не може охопити історико-правову реальність повністю.

Використані джерела

1. Шинкарук В. І. Філософський словник / В. І. Шинкарук ; за ред. В. І. Шинкарука. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Київ : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
2. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / укладачі: В. Яременко, О. Сліпушко – 2-ге вид., випр. – Київ : Аконті, 2001. – Т. 1. – 926 с.
3. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман ; пер. Е. Руткевич. – М. : Медиум, 1995. – 323 с.
4. Рыбаков В. А. Совместима ли психология и естественнонаучная парадигма? / В. А. Рыбаков, А. Л. Покрышкин. – Томск : Дельтаплан, 2005. – 47 с.
5. Оукшот М. Рационализм в политике и другие статьи / М. Оукшот. – М. : Идея-Пресс, 2002. – 288 с.
6. Есипчук Н. М. Историческая реальность как предмет познания / Н. М. Есипчук. – Київ : Наукова думка, 1978. – 144 с.
7. Хайдеггер М. Прологомены к истории понятия времени / М. Хайдеггер ; пер. Е. В. Борисова. – Томск : Водолей, 1997. – 384 с.
8. Тиунова Л. Б. О системном подходе к праву / Л. Б. Тиунова // Советское государство и право. – 1986. – № 10. – С. 46–52.
9. Карпічков В. О. Правова реальність: поняття та місце в системі категорій права : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / Карпічков Віталій Олександрович. М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка – Київ, 2014. – 198 с.

Карпічков В. О. Історико-правова реальність як форма буття права у просторово-часовій площині

Досліджується історико-правова реальність як особлива форма буття права у просторово-часовій площині. Здійснено теоретико-категоріальний аналіз таких понять, як «реальність» та «історична реальність». Розкривається зміст історико-правової реальності на підставі аналізу категорій «реальність» та «історична реальність». Автором надається власне бачення та визначення історико-правової реальності, її ознак і структури.

Ключові слова: право, історія, реальність, історична реальність, правова реальність, правова дійсність, історико-правова реальність.

Карпичков В. А. Историко-правовая реальность как форма бытия права в пространственно-временной плоскости

Исследуется историко-правовая реальность как особая форма бытия права в пространственно-временной плоскости. Проведенный теоретико-категориальный анализ таких понятий, как «реальность» и «историческая реальность». Раскрывается содержание историко-правовой реальности на основе анализа категорий «реальность» и «историческая реальность». Автором предоставляется собственное виденье и определение историко-правовой реальности, ее признаков и структуры.

Ключевые слова: право, история, реальность, историческая реальность, правовая реальность, правовая действительность, историко-правовая реальность.

Karpichkov V. Historical and legal reality as a form of being right in the space-time plane

We study the historical and legal reality as a special form of being right in the space-time plane. Placed theoretical and categorical analysis of such concepts as «reality» and «historical reality». The content of historical and legal reality on the analysis of the categories of «reality» and «historical reality». The author is given their own vision and determination of historical and legal reality, its characteristics and structure.

Key words: law, history, reality, historical reality, legal reality, the legal reality, historical and legal reality.

УДК 34.01+316.43

*Ольга Геннадіївна Кобан,
асистент кафедри теорії права та держави
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук*

**ДІЯЛЬНІСТЬ ВИКОНАВЧОЇ ГІЛКИ ВЛАДИ
ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛІЗАЦІЇ**

Демократизація суспільної системи та влади передусім знаходить своє вираження у принципово іншій оцінці ролі людини та її соціалізації. Соціалізація в умовах демократії створює умови для мотивації «входження» людини до влади. Поряд із цим соціалізація є відповідальною за «якість» владних суб'єктів, яка перш за все виступає як процес встановлення та підтримки взаємної довіри між владними інститутами та людиною. Таким чином, соціалізація не лише долучає людину до влади, а й примушує саму владу, передусім виконавчу, розширювати та закріплювати відносини з громадянським суспільством.

Як слушно зазначав Б. де Жувенель, для того, аби продовжити своє існування, влада повинна «соціалізуватися» [1, с. 164]. Соціалізація влади виражається в її орієнтації на цінності та потреби людей, у здатності закріпити себе у звичаях, моральних цінностях та нормах. Завдяки цьому жорстка централізація змінюється системою управління, яка базується на принципах служіння держави суспільству, зростають вимоги до соціальної відповідальності влади перед українським суспільством, актуалізується проблема розвитку соціально значущих якостей виконавчої влади.

Аналіз сучасних наукових джерел свідчить, що проблема переходу до соціалізованого, людиноцентристського принципу організації та реалізації влади, коли влада є максимально наближеною до потреб особистості, стає пріоритетною саме у нинішній період реформування та оновлення українського суспільства в умовах демократії. Ознакою ж демократичного режиму є наявність високо розвинутого громадянського суспільства. Саме в межах громадянського суспільства відбувається організація соціалізації, поєднання і врахування інтересів різноманітних соціальних сил, що припускає зіткнення, протиріччя та конфлікти між ними.

В умовах, коли жорстка централізація змінюється системою управління, що базується на принципах служіння держави суспільству, зростають вимоги до соціальної відповідальності виконавчої влади перед суспільством, актуалізується проблема розвитку соціально значущих якостей її представників.

Так, на шляху до підвищення соціальної відповідальності влади перед суспільством, Україна підійшла до трансформаційної межі, яка потребує визнання пріоритету ідей людиноцентризму, який акцентує увагу на особистісних цінностях, способах і можливостях їх реалізації, виявленні внутрішніх,